

ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ - ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΑ ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ: ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΓΙΑ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

Κλωντίνη Δέρβου¹, Σάσα Τζεδάκη², Άννα Φράγκου-Μπάτσιου³, Κατερίνα Συνέλλη⁴

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

²Πανεπιστήμιο Κρήτης

³Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

⁴Πανεπιστήμιο Πατρών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Νοέμβριο του 1998 η Κοινοπραξία των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών υπογράφει την πρώτη συμφωνία για συλλογική ηλεκτρονική πρόσβαση στα περιοδικά που εκδίδονται από τον οίκο Elsevier. Σήμερα, πέντε χρόνια μετά, όλα τα μέλη της Κοινοπραξίας των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών έχουν καταργήσει τις έντυπες συνδρομές τους σε 13 από τους μεγαλύτερους εκδότες επιστημονικών περιοδικών. Η πρόσβαση στην πληροφορία πλέον παρέχεται μόνο ηλεκτρονικά, αποτέλεσμα των συλλογικών συμβάσεων μεταξύ των εκδοτών και της Κοινοπραξίας.

Στόχος αυτής της παρουσίασης είναι μια συνοπτική περιγραφή της πορείας του έργου μέχρι σήμερα. Πέντε χρόνια μετά την πρώτη συμφωνία βρισκόμαστε σε μία χρονική στιγμή, η οποία μας επιτρέπει να αποτιμήσουμε τα οφέλη της συνεργασίας μεταξύ των Ελληνικών Ακαδημαϊκών και Ερευνητικών Ιδρυμάτων και να σχεδιάσουμε ασφαλέστερα τη δράση μας για τα επόμενα χρόνια.

Λέξεις κλειδιά: *Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες, Κοινοπραξία Βιβλιοθηκών, Διαχείριση Συλλογών*

**HELLENIC ACADEMIC LIBRARIES LINK -
STEERING COMMITTEE FOR ELECTRONIC RESOURCES:
FIVE YEARS AFTER THE FIRST AGREEMENT
FOR ELECTRONIC ACCESS**

Claudine Dervou¹, Sassa Tzedaki², Anna Fragkou-Mpatsiou³, Catherine Synellis⁴

Aristotle University of Thessaloniki

²University of Crete

university of Macedonia

⁴University of Patras

ABSTRACT

In November 1998 Heal-link signed the first license agreement for electronic access to Elsevier's publications through ScienceDirect. Five years later, all members of HEAL-link (the Consortium of the Greek Academic Libraries) cancelled all their print subscriptions to 13 major publishers and moved to electronic. The access to the information is now provided only online.

Five years after the first agreement we can evaluate the benefits of the collaboration within Greek Academic and Research Libraries and plan a strategy for access to scientific information in the years to come.

Keywords: Academic Libraries, Consortium, Collection Management

Έχουμε ήδη συμπληρώσει πέντε χρόνια από τότε που η Κοινοπραξία υπέγραψε τις πρώτες συμφωνίες για πρόσβαση στη βιβλιογραφική βάση δεδομένων της OCLC First Search και στα περιοδικά του εκδοτικού οίκου Elsevier. Πέντε χρόνια μετά την πρώτη συμφωνία βρισκόμαστε σε μία χρονική στιγμή, η οποία μας επιτρέπει να αποτιμήσουμε τα οφέλη της συνεργασίας μεταξύ των Ελληνικών Ακαδημαϊκών και Ερευνητικών Ιδρυμάτων και να σχεδιάσουμε ασφαλέστερα τη δράση μας για τα επόμενα χρόνια.

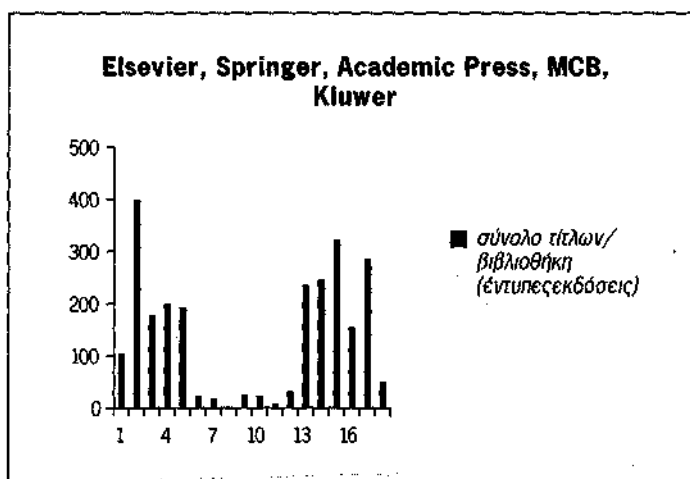
Το 1998 οι Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες είχαν ήδη διαπιστώσει, ότι οι δρόμοι που οδηγούσαν στη λύση του αδιεξόδου που είχε δημιουργηθεί από την ολοένα και μεγαλύτερη αύξηση των τιμών των περιοδικών και την παράλληλη μείωση των προϋπολογισμών των Βιβλιοθηκών, ήταν δύο: 1. περικοπές των συλλογών περιοδικών και 2. συνεργασία των βιβλιοθηκών για την από κοινού ανάπτυξη των συλλογών.

Μπορούσαν να γίνουν όμως και άλλες περικοπές στις συλλογές των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών; Ήδη, το 1998 οι Βιβλιοθήκες, μετά από τις αλλεπάλληλες περικοπές των προηγούμενων ετών, σχεδόν έχουν φτάσει σε σημείο να μην είναι πια σε θέση να ανταποκριθούν στην αποστολή τους. Πολλές από αυτές δυσκολεύονται, εξαιτίας των χρεών προς τους εκδότες ή τους προμηθευτές τους, να ανανεώσουν τις συνδρομές τους. Παρά τις περικοπές των προηγούμενων ετών, η οικονομική κατάσταση των βιβλιοθηκών παραμένει δεινή. Παράλληλα η εκδοτική δραστηριότητα αυξάνεται με ταχύτατους ρυθμούς και οι βιβλιοθήκες οφείλουν να παρέχουν στην Ακαδημαϊκή Κοινότητα τη δυνατότητα να ανατρέχει σε ένα όσο το δυνατόν ευρύτερο φάσμα πληροφορίας. Η περαιτέρω συρρίκνωση των συλλογών θα σήμαινε αναστολή του πολύπλευρου έργου που παράγεται στα Ακαδημαϊκά Ιδρύματα.

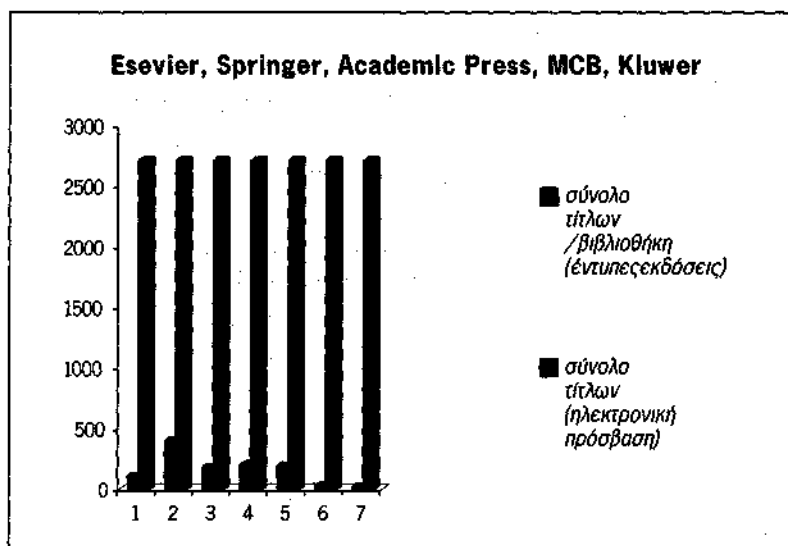
Αυτό ήταν το πλαίσιο του προβλήματος που αντιμετώπιζε κάθε βιβλιοθήκη ως μονάδα. Σε εθνικό επίπεδο πώς είχαν τα πράγματα; Είναι σε όλους γνωστό ότι ξοδεύονταν τεράστια ποσά χωρίς να καλύπτονται οι ολοένα αυξανόμενες ανάγκες της Ακαδημαϊκής Κοινότητας για πρόσβαση στην τρέχουσα πληροφορία. Όπως είχε αναφερθεί και στο 8ο συνέδριο των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, στον Elsevier πληρώναμε το 118% του κόστους των τίτλων του ενώ στις βιβλιοθήκες μας διαθέταμε **μόνο** το 54,5% από αυτούς. Παρόμοια ήταν η εικόνα και στους άλλους εκδότες. Γιατί; Διότι επειδή δεν υπήρχε μια κοινή πολιτική ανάπτυξης των συλλογών των περιοδικών, ορισμένοι τίτλοι αγοράζονταν πολλές φορές από διάφορες βιβλιοθήκες, ενώ άλλοι, που όπως αποδείχθηκε στο μέλλον ήταν απαραίτητοι, δεν αγοράζονταν καθόλου.

Και για να αρχίσουμε να μιλάμε με αριθμούς; όταν τους τελευταίους μήνες του 1999 η Κοινοπραξία διαπραγματευόταν για την από κοινού ηλεκτρονική πρόσβαση σε πέντε εκδότες (Elsevier, Springer, Kluwer, MCB, Academic Press), διαπιστώναμε ότι παρόλο που κάθε μία βιβλιοθήκη διέθετε ένα σεβαστό ποσό για συνδρομές περιοδικών στους εν λόγω εκδότες, σε εθνικό επίπεδο δεν διαθέταμε στους χρήστες μας παραπάνω από 1500 τίτλους, δηλαδή διαθέταμε το 45% των εκδόσεων τους (ενώ πληρώναμε για το 127%).

Αυτή ήταν η εικόνα μας σε εθνικό επίπεδο. Ποια ήταν όμως η εικόνα της κάθε μιας βιβλιοθήκης;

Από δείγμα είκοσι Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών που εξετάστηκε το 2000 προέκυψε ότι οι είκοσι βιβλιοθήκες διέθεταν στους χρήστες τους από 8 έως 398 τίτλους των συγκεκριμένων πέντε εκδοτών.

Μετά από τις συλλογικές διαπραγματεύσεις και την υπογραφή των συμφωνιών για από κοινού πρόσβαση, κάθε μία βιβλιοθήκη διαθέτει στους χρήστες της ηλεκτρονική πρόσβαση σε 2711 τίτλους, στις βάσεις της OCLC και στη Wilson Omni File.

Αυτή ήταν η κατάσταση μας μέχρι τα μέσα του περασμένου χρόνου, όταν αποκτήσαμε πρόσβαση και στα περιοδικά της IOP, μετά της ACS, και σταδιακά, μέσω και των λοιπών νέων συμφω-

ων, στο περιεχόμενο 15 εκδοτών, έτσι ώστε σήμερα στις ιστοσελίδες της Κοινοπραξίας υπάρχουν συνδέσεις σε 7193 τίτλους.

Πόσο εμπλουτίσαμε τις συλλογές μας σε εθνικό επίπεδο; Από τους 2667 τίτλους που διαθέταμε σε εθνικό επίπεδο σε συνδρομές στους 15 εκδότες, κάθε μία από τις βιβλιοθήκες της κοινοπραξίας διαθέτει σήμερα στους χρήστες της 7193 τίτλους.

Ενδεικτικά, θα αναφέρουμε τα στοιχεία τεσσάρων εκδοτών. Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται πώς διευρύνθηκαν οι συλλογές μας μετά την υπογραφή των συμφωνιών:

ΕΚΔΟΤΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΙΤΛΩΝ: ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΜΟΝΟΜΕΡΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΤΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΙΤΛΩΝ: ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑΣ
ELSEVIER	760	1500 +
SPRINGER	205	483 +
BLACKWELL	332	590 +
TAYLOR & FRANCIS	227	730 +

Εκτός όμως από τις συμφωνίες που πραγματοποιήθηκαν σε εθνικό επίπεδο ένας αριθμός ιδρυμάτων συμμετείχε σε διαπραγματεύσεις για πρόσβαση σε βάσεις δεδομένων με ειδικότερο ενδιαφέρον. Μέχρι τώρα η Heallink με συμμετοχές διαφόρων ιδρυμάτων έχει κάνει συμφωνίες για πρόσβαση στις παρακάτω βάσεις δεδομένων:

- Dissertation Abstracts International
- ULRICH'S
- Oxford Reference Online
- MATHSCINET
- COMPENDEX
- Web of Sciences
- Cambridge Scientific Abstracts

Αοιπόν διευρύνουμε, εμπλουτίσαμε τις συλλογές μας. Και τι ακριβώς σημαίνει αυτό; Αρχικά υπήρχε η δυσπιστία και η επιφυλακτικότητα όσων υποστήριζαν ότι κάθε βιβλιοθήκη αγόραζε (και έτσι έπρεπε να συνεχίσει να κάνει) εκείνο που χρειάζεται και που κάποτε είχε επιλέξει να αγοράζει. Αυτή η θέση γρήγορα ανατράπηκε από τα στοιχεία, όταν τεκμηριώθηκε η ευρύτατη χρήση των πηγών, στις οποίες, πριν από την ίδρυση της κοινοπραξίας, δεν ήταν δυνατή η πρόσβαση ούτε ηλεκτρονικά ούτε μέσω των εντύπων εκδόσεων.

Από τα στοιχεία χρήσης του έτους 2003 που έχουμε στη διάθεση μας, διαπιστώνεται ότι χρησιμοποιήθηκαν σχεδόν όλοι οι διαθέσιμοι τίτλοι για τη μεταφορά άρθρων.

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται το ποσοστό επί τοις εκατό των «νέων» τίτλων που χρησιμοποιήθηκαν, των τίτλων δηλαδή στους οποίους καμιά βιβλιοθήκη στην Ελλάδα δε διατηρούσε έντυπες συνδρομές και το ποσοστό των «παλαιών τίτλων».

ΕΚΔΟΤΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΙΤΛΩΝ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΔΕΝ ΕΙΧΑΜΕ ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΙΤΛΩΝ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΕΙΧΑΜΕ ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ
ELSEVIER	54.75 %	45.25 %
SPRINGER	52.55 %	47.45 %
KLUWER	48.29 %	51.71 %
MCB	56.14 %	43.86 %
ΙΟΡ	59.09 %	40.91 %
BLACKWELL	49.39 %	50.61 %

Τα παραπάνω δεν είναι μόνο δική μας διαπίστωση. Παρόμοια στοιχεία καταγράφονται και από την κοινοπραξία OhioLink και ο διευθυντής της, ο Tom Sanville καταλήγει, ότι οι βιβλιοθηκάριοι θα πρέπει να αλλάξουν προσανατολισμό και να μετακινηθούν από το «ξέρω τι χρειάζονται οι χρήστες μας» στο «ας ανακαλύψουμε τι χρειάζονται οι χρήστες μας».

Τι ακριβώς σημαίνει αυτό; Το βλέπουμε αν κοιτάξουμε ποιοι τίτλοι χρησιμοποιήθηκαν, πόσο και από πόσους.

Στις συλλογές μας υπάρχουν παραδείγματα τίτλων περιοδικών, στους οποίους παλαιότερα διατηρούσαν συνδρομές πολλά ιδρύματα και παραδείγματα άλλων τίτλων τους οποίους αγόραζε μόνο ένα ή δύο ιδρύματα. Τι έγινε με αυτούς τους τίτλους και πώς αντιμετωπίστηκαν τώρα που ολόκληρη η ελληνική Ακαδημαϊκή Κοινότητα έχει τη δυνατότητα να ανατρέχει στο περιεχόμενό τους;

Θα αναφερθούμε στο παράδειγμα ενός τίτλου, ο οποίος αγοραζόταν μέχρι το 2001 από ένα και μόνο ίδρυμα, δηλαδή σε εθνικό επίπεδο διαθέταμε μία και μόνο συνδρομή. Από τον συγκεκριμένο τίτλο μεταφέρθηκαν το 2003, μέσα σε 9 μήνες, 7800 άρθρα. Διαπιστώσαμε ότι η μεταφορά δεν έγινε από ένα ή δύο ιδρύματα, όπως θα περίμενε κανείς όταν πρόκειται για τίτλους επιστημονικών περιοδικών με ειδικό περιεχόμενο και κυρίως όταν πρόκειται για τίτλο στον οποίο μόνο ένα ίδρυμα διατηρούσε συνδρομή: μεταφέρθηκαν άρθρα από 33 ιδρύματα ΑΕΙ και ΤΕΙ.

Και δεν είναι αυτή η μοναδική περίπτωση. Εντοπίστηκαν και άλλοι πρώην μοναδικοί τίτλοι, ή τίτλοι τους οποίους διέθεταν μόνο δύο ή τρία ιδρύματα και από τους οποίους είχαν μεταφέρει άρθρα άλλοτε 32, 33 ή 34 ιδρύματα.

Όπως τις προηγούμενες χρονιές, έτσι και στη διάρκεια της τρέχουσας χρονιάς, ο αριθμός άρθρων που μεταφέρθηκε από τις βάσεις των εκδοτών στον υπολογιστή του τελικού χρήστη, παραμένει μεγάλος, ανατρέποντας έτσι τα επιχειρήματα όσων θεωρούσαν ότι η ευρύτερη χρήση που είχε καταγραφεί αρχικά θα μειωνόταν στην πορεία του χρόνου.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται ανά εκδότη και συγκεκριμένο χρονικό διάστημα του έτους 2003, ο αριθμός των άρθρων που μεταφέρθηκε:

ΕΚΔΟΤΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΡΘΡΩΝ
ELSEVIER (Ιανουάριος - Σεπτέμβριος 2003)	898.915
SPRINGER (Ιανουάριος - Ιούνιος 2003)	84.147
KLUWER (Ιανουάριος - Σεπτέμβριος 2003)	63.160
MCB (Ιανουάριος - Αύγουστος 2003)	23.109
ACM (Ιανουάριος - Σεπτέμβριος 2003)	30.611
Wiley (Ιανουάριος - Σεπτέμβριος 2003)	182.028
ACS (Ιανουάριος - Σεπτέμβριος 2003)	260.835
IOP (Ιανουάριος - Οκτώβριος 2003)	27.250
BLACKWELL (Ιανουάριος - Ιούλιος 2003)	70.627

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται συγκριτικά στοιχεία ανά εκδότη και συγκεκριμένο χρονικό διάστημα των ετών 2000 - 2003:

ΕΤΟΣ	ELSEVIER (Ιαν -Σεπ)	ACADEMIC PRESS (Ιαν -Σεπ)	SPRINGER (Ιαν -Ιουν)	IOP (Απρ-Σεπ)
2000	278.418	17.346	35.608	
2001	487.125	48.642	117.282	
2002	479.873	57.375	85.279	15.961
2003	898.915		84.147	16.279

Η ποσότητα των άρθρων που μεταφέρθηκαν είναι τόσο μεγάλη, που αναγκαστικά μας κάνει να σκεφτούμε, αφ'ενός μεν, το αν θα ήταν ποτέ δυνατό αυτό το τεράστιο πλήθος πληροφορίας να μεταφερθεί και να μελετηθεί, αν η τεχνολογία δεν μας έδινε τις δυνατότητες που μας δίνει σήμερα, αφ' ετέρου, αν θα μπορούσαμε χωρίς συνεργατικά σχήματα και συλλογικές διαδικασίες να ανταποκριθούμε στην αυξημένη ζήτηση για πρόσβαση στην πληροφορία. Η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στο περιβάλλον των Βιβλιοθηκών είναι πλέον δεδομένη. Η συνεργασία όμως; Είναι δεδομένη; Μπορεί να είναι δεδομένη χωρίς τη θεσμοθέτηση της κοινοπραξίας; Ή θα ξυπνήσουμε ένα πρωί φτωχότεροι από πριν έχοντας απλώς ζήσει ένα όνειρο;

Η διαπίστωση, ότι οι Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες στην Ελλάδα εκφράζουν σήμερα ίσως το μοναδικό τομέα της ελληνικής πανεπιστημιακής πραγματικότητας, όπου η ανάγκη για διαπανεπιστημιακή συνεργασία και διασύνδεση διατυπώνεται τόσο απόλυτα και κατηγορηματικά, έχει κατατεθεί και άλλες φορές από αυτό το βήμα.

Θα θέλαμε λοιπόν να υπογραμμίσουμε για άλλη μια φορά την αναγκαιότητα θεσμοθέτησης της Κοινοπραξίας. Η θεσμοθέτηση της προβλέπεται στο σχετικό πακέτο εργασίας του τεχνικού δελτίου της οριζόντιας δράσης των Βιβλιοθηκών και πιστεύουμε, ότι αν δεν υλοποιηθεί μέσα στα ορισμένα χρονικά όρια, η συνέχιση του έργου, μετά το τέλος του ΕΠΕΑΕΚ, θα είναι αδύνατη.